

”Et spørgsmål om kendsgerninger”

- John Deweys tanker om historie som eksperimentel praksis

Indledning

I årene 1936-1938 fandt de såkaldte Moskvaprocesser sted i Sovjet. Det drejede sig om en række retssager imod tidligere fremtrædende personer, som alle blev beskyldt for at være en del af en terroristorganisation, der bl.a. ville dræbe Stalin. De blev alle sammen henrettet. Den formodede bagmand, Leo Trotskij, var selv flygtet fra Sovjet i tide og levede i eksil i Mexico, hvor han dog på dramatisk vis blev dræbt af en sovjetisk agent med en isøkse i 1940. I samtiden var der stor usikkerhed om, hvorvidt der var tale om egentlige retssager eller blot skueprocesser. Trotskij afviste alle anklagerne, men de anklagede i Sovjet bekendte deres skyld, og det var derfor meget svært for udenforstående at vide, hvad de skulle tro. Den amerikanske ambassadør i Moskva troede fx, at bekendelserne var oprigtige, og de anklagede skyldige. Sagen delte også mange i Vesten, som i forskellig grad sympatiserede med Sovjetunionen.

Som følge af denne usikkerhed om, hvad der rent faktisk havde fundet sted og dermed om anklagernes gyldighed, organiserede en amerikansk komité til forsvar for Trotskij en undersøgelseskommission, som skulle give Trotskij mulighed for at svare på anklagerne. Denne kommission fik navn efter dens formand, den amerikanske filosof John Dewey (1859-1953), og kom altså til at hedde Dewey-kommissionen. Selv om han ikke havde sympati med Trotskij's filosofiske og politiske tanker og sågar på forhånd formodede, at han var skyldig, valgte Dewey alligevel at gå med i kommissionen, hvis opgave det var at undersøge om ”Hr. Trotskij havde en sag som fortjente yderligere undersøgelse” (Spitzer 1996: 17). Det fandt kommissionen, at han havde. Dens afsluttende rapport fik således titlen *Not Guilty* og konkluderede, at retssagerne i Sovjet var ”frame-ups”, altså skueprocesser (Dewey 1938: xxiii). Det var først i 1956, at Krustjov over for den 20. partikongres kunne afsløre, at det rent faktisk var tilfældet.

I betragtning af sagens verdenspolitiske betydning var det uundgåeligt, at kommissionens rapport blev kritiseret for at være et bestilt politisk ar-

bejde. Deweys svar på beskyldninger om, at hans konklusion på den ene eller anden måde skulle være påvirket af hans politiske standpunkt var dog ganske klart: "Det er et spørgsmål om kendsgerninger. På den ene side baseret på vidneudsagn fra Moskvaprocesserne, og på den anden side baseret på det mundtlige, skriftlige og dokumentariske bevismateriale, som kommissionen selv samlede" (Dewey 1978: 348).

Efter postmodernismen, hvor begreber som "magt", "fortolkning" og "fortælling" er vidt udbredte, kan det umiddelbart virke som et billigt trick at påberåbe sig kendsgerningernes autoritet på denne måde. Inspireret af en lang række indflydelsesrige teoretikere, såsom Hayden White, Richard Rorty, Michel Foucault og Jacques Derrida, har den engelske historieteoretiker Keith Jenkins fx argumenteret for, at enhver fortælling er en fortolkning foretaget fra en bestemt politisk position, og at al tale om kendsgerninger og objektivitet derfor må ses som et bevidst eller ubevidst forsøg på at få en bestemt politisk fortolkning til at fremstå som en politisk neutral kendsgerning. I Deweys tilfælde var der imidlertid ikke tale om en tilfældig og ureflekteret påberåbelse af kendsgerningernes autoritet. Året efter sin historiepolitiske intervention i Trotskij-sagen udgav han således sit store alderdomsværk *Logic - The Theory of Inquiry*, der bl.a. rummer en indgående diskussion af historie, som på mange måder minder om Jenkins' – dog med den afgørende forskel, at Dewey opfattede historie som en eksperimentel praksis. Formålet med denne artikel er at undersøge, i hvilken forstand denne forståelse af historie gør det muligt at tale om historiske kendsgerninger, og hvordan denne forståelse i så fald forholder sig til en kritik som den, Jenkins fremfører.

Ud over en alternativ belysning af forholdet mellem politik og historie ud fra en opfattelse af historie som eksperimentel praksis, bidrager undersøgelsen også til forskningen i Deweys historiesyn. Flere har her fundet det svært entydigt at placere hans tænkning inden for de gængse alternativer, hvor sandhed, neutralitet og objektivitet står over for fortolkning, interesse og subjektivitet. Senest er det tilfældet med Alan. B. Spitzer, som har analyseret og bekræftet Deweys konkrete undersøgelse af Trotskij-sagen, men samtidig set sig ude af stand til at afgøre, om Deweys tale om "evidens og objektive kendsgerninger" er forenelig med hans historieteoretiske overvejelser (Spitzer 1996: 27)¹. Den præsenterede forståelse af Deweys tanker om historie som eksperimentel praksis viser, at de er forenelige.

For at bringe Deweys tanker i den tættest mulige kontakt med den nu-

tidige debat om forholdet mellem historie og politik, præsenteres som det første Jenkins' argumenter for, at det ikke er muligt at skrive politisk neutral historie. Dette tjener så som baggrund for den efterfølgende analyse af Deweys forståelse af historie som eksperimentel praksis. Afslutningsvis diskuteres det, i hvilken forstand denne forståelse gør det muligt at tale om historiske kendsgerninger, og hvordan den forholder sig til en kritik som Jenkins'.

Objektivitet og upartiskhed som ideologisk illusion

I sin lille tankevækkende bog *Re-thinking history*² argumenterer Jenkins som sagt for, at fortiden kan fortolkes på mange forskellige måder, og at ethvert forsøg på at fremstille én bestemt fortolkning af fortiden som objektiv må ses som et bevidst eller ubevidst forsøg på at begrænse fortolkningsfriheden for at opretholde den sociale orden, som den herskende fortolkning understøtter. Som følge heraf, mener han ikke, at man kan tale om objektivitet og kendsgerninger eller om at historieskrivning kan være mere eller mindre partisk eller upartisk, hvor "partiskhed betyder fordrejning af kilder så de passer ind i et argument, tilbageholdelse af dokumenter, forfalskning af evidens..." (Jenkins 2003: 45).

Jenkins' argument tager udgangspunkt i en opfattelse af historie som en bestemt diskurs med fortiden som genstand. Fortiden er alt det, som faktisk er sket, mens historie er alle de mange forskellige fortællinger om de fortidige begivenheder. For Jenkins er denne forskel mellem fortid og historie så markant, at han omtaler den som "kløften mellem fortid og historie" (Jenkins 2003: 23). Det er denne kløft, som danner grundlag for hans kritik af mere traditionelle historieteoretikere. Denne kritik er rettet mod alle, som mener, at det er historikerens opgave at ophæve kløften ved at få historien til at genspejle, korrespondere med eller svare til fortiden for på den måde at producere sikker og objektiv viden. Ifølge Jenkins er dette umuligt. Kløften er simpelthen for stor: "[F]ortid og historie er ikke vævet så tæt sammen at én historisk læsning af fortiden er absolut nødvendig. Fortid og historie glider forbi hinanden, de er uendelig langt fra hinanden" (Jenkins 2003: 7).

Jenkins angiver flere grunde til, at kløften er så stor, at man ikke kan sige, at én fortolkning er absolut nødvendig. Helt grundlæggende, så findes fortiden ikke længere. Den er væk, forbi, fortid. Det eneste, der er tilbage, er nogle spor i nutiden, som skal fortolkes, for at man kan skrive historie.

Fordi fortidens spor er fragmentariske, vil ingen historie dog nogensinde kunne passe præcis med fortiden. Det er simpelthen umuligt at lave en præcis rekonstruktion på baggrund af så fragmentarisk et materiale. Og hvis man kunne, ville det ikke være muligt at sammenligne historien med fortiden, som jo ikke længere er til. Desuden består fortiden ikke af ord sat sammen til en fortælling, men af begivenheder og situationer. Selve det at tage sporene efter disse begivenheder ud af deres oprindelige kontekst og give dem en plads i en fortælling forandrer dem. Nye forbindelser etableres, nogle ting fremhæves og andre træder i baggrunden eller sorteres fra. Endelig er der fortolkningen, som ikke kan finde sted uden begreber, ideer og teorier. Men disse er aldrig fortidens egne ideer. Tværtimod afspejler de historikerens samtid: "den fortid som vi 'kender' er altid afhængig af vores egne synspunkter, vores egen 'nutid'" (Jenkins 2003: 15). Det er altså umuligt at få historien til at genspejle fortiden. Måske er der én fortid, men der er ikke én nødvendig fortolkning af denne. Kløften består.

For Jenkins slutter argumentet dog ikke med påpegningen af den blotte mulighed af forskellige fortolkninger. Han vil også vise, at der rent faktisk findes flere forskellige fortolkninger, og at det i sidste ende ikke er muligt at vælge rationelt imellem dem. Beviset for, at der eksisterer mange forskellige fortolkninger, finder Jenkins med lethed i historiografien, som ifølge ham til overflod opviser forskellige fortolkninger i tid og rum. Han nævner selv en stående uenighed om årsagerne til 2. Verdenskrig, som han ikke mener, kan løses på rationel vis. Og sådan forholder det sig også med de mange andre mulige fortolkninger. Han indrømmer godt nok, at kilderne kan udelukke visse fortolkninger, men mener ikke, at det på nogen måde berettiger en tro på at "sandhed, viden og legitimitet udspringer af strenge metodologiske regler og procedurer [...] som begrænser fortolkningernes flux" (Jenkins 2003: 18). Ifølge Jenkins findes der simpelthen alt for mange forskellige metoder, som alle sammen er internt sammenhængende og konsistente. Derfor gives der ikke noget objektivt kriterium, hvorudfra man kan afgøre hvilken metode og fortolkning, der er bedst begrundet, og derfor nytter det ikke noget at henvise til evidens og metode: "[D]et som bestemmer fortolkning befinder sig i sidste ende hinsides metode og evidens i ideologi" (Jenkins 2003: 18), og dermed er enhver tale om "objektivitet og upartiskhed kimærisk" (Jenkins 2003: 67).

For Jenkins er denne konklusion dog ikke problematisk. Tværtimod ser han den som frigørende, idet den giver alle mulighed for at finde på personlige fortolkninger og skabe deres egne historier. For kløften mellem

fortid og historie er så stor og dyb, at antallet af fortolkninger potentielt er uendeligt og det eneste, som ifølge Jenkins rent faktisk begrænser antallet af fortolkninger er den samfundsmæssige magt, som ligger bag de mest magtfulde fortolkninger: "[E]nhver (midlertidig) konsensus kan kun opnås fordi dominerende stemmer kan gøre andre tavse, enten ved brug af åben magt eller mere skjulte teknikker" (Jenkins 2003: 23-24). Indsigten heri er det første skridt på vejen til at frisætte det uendelige fortolkningspotentiale og det eneste ufravigelige krav, som Jenkins stiller til fortolkningsfriheden er, at den anvendes selvbevidst: At fortolkningens forudsætninger og begrænsninger ekspliciteres, så man undgår den "fortrængning af det begrebslige apparat", som enhver dominerende fortolkning bygger sin magt på (Jenkins 2003: i).

I forlængelse af Jenkins' analyse må Deweys påstand om, at det i Trotskij-sagen var "et spørgsmål om kendsgerninger" uundgåeligt fremtræde som et forsøg på at sikre sig et fortolkningsmonopol med henblik på at opretholde en bestemt samfundsorden. En politisk intervention maskeres som en politisk neutral repræsentation, idet en ideologisk fortolkning tildeles kendsgerningernes autoritet. Det interessante er imidlertid, at Deweys analyse af historie nærmest er identisk med Jenkins', og at Dewey alligevel mente, at én fortolkning kan være bedre begrundet end en anden. Forskellen skyldes, at Dewey opfattede historie som en eksperimentel praksis.

Historie som eksperimentel praksis

Deweys mest modne udarbejdning af denne forståelse af historie er at finde i det videnskabsfilosofiske værk *Logic - The Theory of Inquiry* fra 1938. Selv om han i Danmark mest er kendt som en pædagogisk tænker, var hans egentlige baggrund filosofisk, og det omtalte værk var kulminationen på en livslang filosofisk udvikling, som han selv beskrev som en rejse "fra absolutisme til eksperimentalisme" (Bernstein 1960: 3). Påvirket af grundige studier af Darwin og den eksperimentelle naturvidenskabs historie udviklede han således i løbet af karrieren en kritik af den filosofiske tradition og sin egen ungdoms absolutistiske "higen efter vished" (Dewey 1929: 8). Denne længsel efter et absolut og urokeligt fundament betragtede han som årsag til filosofihistoriens mange "tilskuerteorier om viden", ifølge hvilke det er erkendelsens opgave at repræsentere eller genspejle verden, sådan som den er i sig selv, og det erkendende subjekt derfor, som en

anden tilskuer, må stå uden for verden og beskue den (Dewey 1929: 245). Overbevist om at mennesket altid allerede er en aktiv og involveret deltager i verdens begivenheder, kunne han imidlertid ikke acceptere sådanne tilskuerteorier, og som et alternativ udviklede han sin egen eksperimentalisme. Ifølge denne udspringer tænkning og erkendelse af en problematisk og usikker situation, som opstår når menneskets praktisk-aktive deltagelse i verdens processer forstyrres og bringes ud af balance. Det er så tænkningens opgave at tage bestik af situationen og vurdere, hvad der skal gøres for at genoprette balancen og fremme den forstyrrede aktivitet. Det er her det eksperimentelle kommer ind i billedet. For selv om man har befundet sig i lignende situationer før, kan man ikke på forhånd være sikker på, at ens fortolkning af den nye situation er korrekt. Det er derfor kun ved at udføre et eksperiment og handle på baggrund af sin fortolkning, at man kan finde ud af, om den er velbegrundet og i stand til at løse det problem, som fremkaldte den. Tænkningen er i den forstand eksperimentel og må bevise sit værd i praksis. Hvad en sådan opfattelse af tænkning betyder for forståelsen af historie tages op i tolvte kapitel af *Logic – The Theory of Inquiry*, hvor Dewey behandler det spørgsmål, som Trotskijsagen og analyser som Jenkins' sætter på spidsen: "Af hvilke grunde er nogle domme om et kompleks af fortidige begivenheder mere berettiget til, at man tror på dem frem for visse andre domme?" (Dewey 1939: 231).

Som allerede nævnt har Deweys analyse af historie mange ligheder med Jenkins'. Ligesom Jenkins tager Dewey således udgangspunkt i en distinktion mellem "det som skete i fortiden og [...] den intellektuelle rekonstruktion af disse hændelser på et senere tidspunkt" og på baggrund af en nærmere analyse af denne distinktion afviser han ligesom Jenkins, at historie kan genspejle fortiden: "ideen om, at en historisk undersøgelse blot genskaber de begivenheder, som engang skete, 'sådan som de faktisk skete', er utrolig naiv" (Dewey 1939: 236). Når Dewey fandt dette naivt, skyldtes det, at han grundlæggende set opfattede "al historisk konstruktion som nødvendigvis selektiv" (Dewey 1939: 235). Hans argumenter er her igen meget lig Jenkins'. Først og fremmest er der kun *udvalgte* spor tilbage efter fortidens begivenheder. Enhver historie må altså tage udgangspunkt i disse. Men de siger i sig selv ikke noget om fortiden. De må først fortolkes. De ideer og teorier, som anvendes i denne fortolkning, må imidlertid *udvælges* blandt nutidens mange ideer og teorier. Desuden indebærer selve det at fortælle også en række *valg*. Man må nødvendigvis *valge* at begynde og slutte sin fortælling et bestemt sted, og den må også have et

bestemt emne og beskrive en udvikling i en bestemt retning. Alle disse valg er en uundgåelig del af enhver historisk fortælling.

Når valg spiller så stor en rolle rejser det imidlertid spørgsmålet om, hvad der styrer og bestemmer disse. Ifølge Dewey er der intet i de fortidige begivenheder eller sporene efter dem, som kræver, at disse valg træffes på én bestemt måde: "Det som eksisterer, er, som eksisterende, indifferent i forhold til afgrænsning med hensyn til begyndelse og slutning. Der er ingen absolutte begyndelser eller absolutte afslutninger i naturen" (Dewey 1939: 221). For Dewey betød det imidlertid ikke, at valgene er vilkårlige. I et forsøg på at styre uden om både den absolutte nødvendighed og den absolutte vilkårlighed opfattede han derimod valgene som relative til det problem eller spørgsmål, der har foranlediget den konkrete undersøgelse: "[A]fgrænsningen er relativ til undersøgelsens formål og problem; den er ikke indbygget i de stedfindende begivenheders forløb" (Dewey 1939: 238). Det er kun i forhold til et sådant formål eller problem, at man kan vurdere hvilke af fortidens spor og nutidens ideer og teorier, der er relevante og irrelevante at inddrage, når man vil fortælle en historie.

Denne relativitet til et problem eller formål har ifølge Dewey en række konsekvenser. Først og fremmest betyder det, at enhver historieskrivning er "styret af de dominerende problemer og opfattelser, som findes i den kultur, hvor den skrives på det tidspunkt, den skrives" (Dewey 1939: 236). I den forstand vil fortiden altid være en bestemt tids og kulturs fortid. I takt med, at nutiden bliver fortid, og kulturen ændrer sig, vil problemer og opfattelser ændre sig og historien blive genskrevet på baggrund af nye problemer og opfattelser. Dewey nævner i denne sammenhæng selv forskydningen fra en interesse i politisk historie til sin egen samtids interesse i økonomisk historie, og nævner som et (meget aktuelt) fiktivt eksempel, at en person kan blive meget interesseret i klimatiske forandringer og finde på at skrive historie fra et sådant perspektiv.

Historieskrivning står dog ikke kun i relation til den nutid, hvis problemer og formål styrer valget af fortidens spor og nutidens ideer. Ifølge Dewey står den også i relation til fremtiden, idet "valgene markerer en interesse, og interessen rækker ind i fremtiden. Det er et tegn på, at sagen ikke er afsluttet; at den historiske fortællings afslutning ikke er sagens afslutning" (Dewey 1939: 238). Det er altså kun, fordi der stadigvæk står noget på spil, fordi en sag ikke er afsluttet, og et problem ikke er løst, at vi søger historisk viden.

Denne viden kan dog ikke i sig selv afgøre, hvad vi skal gøre nu og her, ifølge Dewey. Der er nemlig ikke nogen direkte vej fra fortiden til nutiden, og ligesom al anden tænkning er viden om fortiden for Dewey kun et middel til at fremme og forandre en bestemt aktivitet, som er blevet problematisk: "[N]år bedømmelsen af fortidige begivenheders betydning ændres, får vi nye midler til at vurdere nutidige forholds kraft som fremtidsmuligheder. Intelligent forståelse af fortidig historie er i nogen grad en løftestang til at bevæge nutiden ind i en bestemt slags fremtid" (Dewey 1939: 239). Af denne status som middel følger det desuden, at historieskrivningen også selv en historisk begivenhed, dvs. har en historisk virkning. Som eksempler herpå nævner Dewey både sin samtids nationalisme, som han ikke mener, man kan forstå uden fortidens historieskrivning ud fra nationsbegrebet, og den marxistiske historieskrivning ud fra begreber, såsom produktivkræfter og klassekamp. Selve det at skrive historie ud fra disse begreber har ifølge Dewey øget nationens, produktivkræfternes og klassekampens betydning. Dermed er historie altså med til at ændre historiens gang: "Historiske undersøgelser og konstruktioner er selv virkende kræfter i den bevirkede historie" (Dewey 1939: 237).

Det er i lyset af hele den foregående analyse, at det bliver muligt at forstå Deweys idé om historie som eksperimentel praksis. Historieskrivningens relation til et nutidigt problem genereret af et formål, som rækker ind i fremtiden, betyder nemlig, at historieskrivningens genstand ikke blot er fortiden i sig selv, men fortidige begivenheders relation til de forandringer, som finder sted i samtiden og forstyrrer aktiviteter motiveret af formål og interesser, som peger ind i fremtiden. For Dewey medfører det, at de valg, som nødvendigvis ligger til grund for enhver fortælling, er udtryk for et postulat eller en hypotese om, at dette er måden fortidens spor skal organiseres på, hvis de skal hjælpe med at løse et nutidigt problem. Det er imidlertid kun igennem handling at man kan finde ud af, om hypotesen virkelig holder. For selve handlingen er i så fald et eksperiment, som tester den historiske rekonstruktions evne til at fungere som middel til at løse det problem, som motiverede konstruktionen. Det er derfor af afgørende betydning, at en historiker altid relaterer sin rekonstruktion til sin samtids problemer, og gør alt hvad han kan for at motivere de relevante personer til at udføre et eksperiment og handle i lyset af den. Selv om nogle rekonstruktioner er mere sandsynlige end andre, er ingen dog absolut sikre, og derfor vil det altid indebære en risiko at handle i lyset af dem. Forholdene, hvorunder sådanne historiske eksperimenter finder sted, kan også være

uhyre komplekse, men en afgørende forudsætning for at kunne kontrollere eksperimenterne er, at de begrebslige strukturer, som bruges til at rekonstruere fortiden, ekspliciteres. Ligesom Jenkins beklager Dewey derfor, at dette ikke sker tit nok: ”Alt for ofte er den begrebslige ramme blot en implicit forudsætning” (Dewey 1939: 233). Det er nemlig kun ved en sådan eksplicitering, at historieskrivningen på bevidst vis bliver det, den, ifølge Dewey, ellers altid ubevidst vil være: et eksperiment.

Spørgsmålet er så, hvorvidt og hvordan denne forståelse af historie som eksperimentel praksis gør det muligt at tale om mere eller mindre velbegrundede rekonstruktioner. Hvordan kunne Dewey hævde, at det var ”et spørgsmål om kendsgerninger” i Trotskijsagen, hvis enhver fortælling er en selektiv rekonstruktion relativt til et bestemt problem, og dette problem er udtryk for en interesse, der rækker ind i fremtiden? Er det så ikke i sidste ende ideologi, som bestemmer?

Historisk repræsentation og politisk intervention

Lighederne mellem Dewey og Jenkins er slående. Det har den forudgående analyse vist. Det afgørende fællestræk er deres afvisning af ideen om, at historieskrivning kan eller skal genspejle fortidens begivenheder. Disse begivenheder eksisterer nemlig kun som spor i nutiden, og disse spor er for historieskrivningen kun ”materiale for valg og organisering på baggrund af eksisterende problemer og begreber” (Dewey 1939: 237). Identitet med dette (rå)materiale kan derfor ikke tjene som sandhedskriterium for et så fint forarbejdet kunstprodukt, såsom en historisk fortælling. Det er denne fortolkning af ”sådan som det faktisk skete”, som både Dewey og Jenkins anser for at være naiv.

Når Dewey i modsætning til Jenkins alligevel mente, at det er muligt at skelne mellem mere eller mindre velbegrundede fortolkninger, skyldes det deres forskellige syn på metode. For Jenkins gjorde de forskellige metoder og teories interne konsistens det umuligt at vælge rationelt imellem stridende fortolkninger om fx årsagerne til 2. Verdenskrig. Dewey gav imidlertid ikke meget for intern konsistens som kriterium. Således bemærker han, meget apropos Trotskijsagen, at ”paranoide rekonstruktioner af fortiden ofte har en vidunderlig intern konsistens” (Dewey 1939: 225). Det er lige præcis Deweys forståelse af historie som eksperimentel praksis, som tillader ham at overskride Jenkins’ alternativ mellem statisk genspejling og intern konsistens og i stedet tænke begrundelse i en tidslig dimension. For

ham var det således givet, at nogle metoder og teorier er bedre begrundede end andre, såfremt de er blevet omhyggeligt testet i fortiden, og desuden testes de yderligere, når man udfører et eksperiment og handler i lyset af den historiske fortælling, som de indgår i.

Trotskijsagen selv illustrerer, hvilken forskel det gør at tænke på denne måde om historie som eksperimentel praksis. I denne sag var alle parter således officielt enige om, at det var det sovjetiske retssystem med dets bestemmelser om landsforræderi osv., som lå til grund for og motive-rede den historiske rekonstruktion af Trotskij's fortid. Et af de afgørende punkter var på den baggrund, om Trotskij havde deltaget i et bestemt møde i København. Anklagerne fremlagde et billede af Trotskij ved en café, men Dewey-kommissionens undersøgelse viste, at det var et gammelt billede, og at caféen ikke længere eksisterede på det tidspunkt, hvor Trotskij skulle have besøgt den. Når Dewey i denne sag kunne hævde, at det var "et spørgsmål om kendsgerninger", skyldtes det, at han med udgangspunkt i sin forståelse af historie som eksperimentel praksis, modsat Jenkins, ikke afviste det klassiske udtryk 'sådan som det faktisk skete' fuldstændigt. Han mente derimod, at udtrykket "er en værdifuld metodologisk kanon, når det fortolkes som en påmindelse om at undgå fordomme, at kæmpe for den størst mulige grad af objektivitet og upartiskhed og som en opfordring til at udvise forsigtighed og skepsis når man skal vurdere autenticiteten af det materiale som foreslås som potentielle data" (Dewey 1939: 236). For Jenkins vil dette selvfølgelig være kimæriske dyder. Det synes dog svært at komme uden om, at disse dyder antog en ganske konkret betydning i forbindelse med Trotskijsagen. At undgå fordomme og bestræbe sig på upartiskhed betød her, at man var genuint usikker på, hvad der skete, således at man ikke bevidst eller ubevidst fældede en dom eller tog parti på forhånd og så indsamlede, arrangerede eller fabrikerede materiale ud fra det resultat, man på forhånd var interesseret i. Ligeledes betød det at udvise forsigtighed og skepsis i forhold til materials autenticitet, at man ikke automatisk troede på fx det fremlagte billede af Trotskij ved den danske café eller vidneudsagnene fra de andre anklagede, men kritisk undersøgte det relevante materiale. Som Krustjovs afsløring i 1956 viste, var det alt sammen dyder, som var stærkt påkrævede i den pågældende sag, og som anklagerne synes at have manglet.

For så vidt som alle parterne officielt var enige i at tage udgangspunkt i det sovjetiske retssystem, har Jenkins ret i, at en sådan historisk rekonstruktion uundgåeligt vil være en støtte til en bestemt samfundsorden – i

dette tilfælde det sovjetiske retssystem. Spørgsmålet er dog om en sådan indsigt, som kun har brod vendt imod de mest ekstreme tilskuerteorier om viden, bør få en til, som Jenkins, at betragte al tale om objektivitet og upartiskhed som kimærisk og ideologisk. Deweys syn på historie som eksperimentel praksis synes at tilbyde et mere nuanceret syn, som godt nok anerkender, at enhver historisk rekonstruktion udspringer af en problematisk samfundsmæssig situation, men samtidig gør det muligt at operere med mere eller mindre velbegrundede rekonstruktioner relativt til denne situation.

Denne mulighed for at kunne tale om mere eller mindre velbegrundede rekonstruktioner relativt til en situation, synes særligt at være af betydning, hvis man tænker på de mange udenforstående, som fulgte Trotskijsagen på afstand, og var i tvivl om, hvilken historisk rekonstruktion de skulle tro på.

Problemet var som sagt officielt givet for alle parter på baggrund af det sovjetiske retssystem. Konsekvenserne af den ene eller anden historie var også til at få øje på. Det var et spørgsmål om liv og død. Følger man Jenkins var det selvfølgelig et politisk valg, om man enten ville rekonstruere Trotskijs fortid ud fra en genuin usikkerhed om, hvad han rent faktisk havde foretaget sig, sådan som retssystemet krævede, eller ud fra det spørgsmål, som bevidst eller ubevidst synes at have styret anklagernes rekonstruktion: Hvordan man slipper af med Trotskij. Det ene valg var udtryk for støtte til retssystemet og det andet for en brug af retssystemet og historieskrivningen som et middel til at slippe af med en politisk opponent (til det formål viste det sig så lettere at bruge en isøkse). Men for de udenforstående personer, som troede på anklagernes version af historien og troede, at de dermed støttede det sovjetiske retssystem, gjorde Krustjovs afsløring af den rette sammenhæng over for den 20. Partikongres i 1956 det klart, at de i virkeligheden modarbejdede deres eget mål, idet de støttede, at mange mennesker blev henrettet, selv om de var uskyldige ifølge det sovjetiske retssystems egne begreber. Hvis man tænker eksperimentelt om historie vil det samme gælde for alle andre dårligt begrundede historier. De vil nødvendigvis modarbejde løsningen af det problem, som motiverer konstruktionen af dem. Det er derfor Dewey fandt det vigtigt at finde frem til kendsgerningerne, og det var derfor han i Trotskijsagen hævdede, at det var ”et spørgsmål om kendsgerninger”.

Det betyder selvfølgelig ikke, at hans rekonstruktion var den endelige fortælling om sagen. Mange dokumenter og materialer var utilgængelige,

og senere indrømmede han i et interview, at der var detaljer, som han ville have ændret i lyset af sagens videre udvikling (Farrell 1950: 374). Men sådan vil det altid være, hvis man opfatter historie eksperimentelt. Ethvert valg af materiale og metoder indebærer en risiko, som bl.a. afhænger af de materialer og metoder, som er tilgængelige på et givent tidspunkt. Konklusionen vil derfor altid kun have en vis grad af sandsynlighed. Der er dog ingen tvivl om, at Dewey i Trotskijsagen mente at have udnyttet de eksisterende materialer og metoder optimalt, og at hans konklusion derfor havde en så høj grad af sandsynlighed, at det berettigede ham til at sige, at det var 'et spørgsmål om kendsgerninger'. Som han selv afrunder sin diskussion af udtrykket 'sådan som det faktisk var': "Det er helt sikkert legitimt at sige at en bestemt ting skete på en bestemt måde på et bestemt tidspunkt i fortiden, hvis man har skaffet sig tilstrækkelig data og behandlet dem kritisk" (Dewey 1939: 237).

Det er altså en kritisk-metodisk undersøgelse, som ifølge Dewey giver ret til at tale om kendsgerninger. Men er det muligt at stoppe fortolkningernes fluks på denne måde? Er der ikke noget sandt i Jenkins påstand om, at enhver historisk repræsentation er en politisk intervention?

For så vidt som man følger Dewey i, at enhver historie indebærer valg, og valgene er relative til et spørgsmål, som er opstået, fordi en praksis er blevet problematisk, vil mennesker med forskellige interesser i praksisen uundgåeligt opfatte problemet forskelligt, stille forskellige spørgsmål og dermed fortælle forskellige historier. Men i så fald er det, *pave* Jenkins, nok snarere uenigheden om, hvilke problemer og spørgsmål man skal beskæftige sig med end uenigheden om svaret på et givent spørgsmål, som er relevant, når man diskuterer forholdet mellem historie og politik. For der er næppe en så uoverstigelig kløft imellem fortid og nutid, som Jenkins forudsætter i sin argumentation. Det synes derimod mere plausibelt at operere med forskellige grader af kontinuitet og diskontinuitet, som det på eksperimentel vis er en given histories opgave at fastslå relativt til et problem og et spørgsmål. For så vidt som disse nødvendigvis udspringer af en interesse i en eller anden praksis, vil en historisk repræsentation altid være en politisk intervention. Men det forhindrer ikke, at man som Dewey kan tale om kendsgerninger relativt til et bestemt formål, og der er heller ingen, som har sagt, at kendsgerninger skulle være politisk neutrale, eller at der ikke skulle findes politiske sandheder. Men det er et helt andet spørgsmål.

Noter

- 1 Læsere, som er interesseret i Dewey-kommissionens konkrete historiske arbejde i forbindelse med Trotskij-sagen, henvises til den grundige gennemgang hos Spitzer (Spitzer 1996: 13-34).
- 2 *Re-Thinking History* er bevidst skrevet i en knap og polemisk stil, som dog også har den fordel at hovedargumenterne dermed træder klart frem, hvorfor den er lagt til grund i det følgende. At Jenkins ikke har ændret sine holdninger synderligt, på trods af betydelig kritik, kan man forvisse sig om ved at læse hans nyeste bog *At the Limits of History* fra 2009, som foruden egne essays også indeholder kritiske essays af Perez Zagorin og Michael C. Coleman.

Litteratur

- Bernstein, Richard J. (red.) (1960): *JOHN DEWEY: On Experience, Nature and Freedom: Representative Selections*, New York: The Liberal Arts Press.
- Dewey, John (1929): *The Quest for Certainty*, New York: Minton, Balch & Company.
- Dewey, John (1939): *Logic – The Theory of Inquiry*, New York: Henry Holt and Company.
- Dewey, John (1978): *The Middle Works: Volume 6*, Carbondale: Southern Illinois University Press.
- Dewey, John et al. (1938): *Not Guilty: Report of the 1938 commission of inquiry into the charges made against Leon Trotsky in the Moscow Trials*, New York: Monad Press.
- Farrell, James T. (1950): "Dewey in Mexico" i Sidney Hook (red.), *John Dewey: Philosopher of Science and Freedom*, New York, s. 351-77.
- Jenkins, Keith (2003): *Re-thinking History*, London and New York: Routledge.
- Jenkins, Keith (2009): *At the Limits of History: Essays on Theory and Practice*, London and New York: Routledge.
- Spitzer, Alan B. (1996): *Historical Truth and Lies About the Past: Reflections on Dewey, Dreyfus, de Man and Reagan*, Chapel Hill: The University of North Carolina Press.